
Filozofski eros Miodraga Živanovića: u potrazi za disanjem svijeta

(Miodrag Živanović,
Fenomenologija daha, Grafid, Banja Luka, 2017)

U monotonoj produkciji filozofskih tekstova koji se na južnoslavenskim jezicima „dešavaju“ u monografijama te stručnim i znanstvenim časopisima, današnje mišljenje u pravilu potvrđuje stereotipe i predrasude koji o njemu vladaju. Filozofski tekstovi namijenjeni su uglavnom takozvanoj stručnoj javnosti, pisani mahom suhoparno i nekomunikativno, skrivajući iza neprobojnih termina, u nekoj vrsti misaonog larpurlartizma, dakle, filozofije radi filozofije. Ukoliko takvim tekstovima ne možemo osporiti njihovu manje-više korektnu metodologiju i znanstvenu utemeljenost, možemo im prigovoriti odsustvo erosa i zavodljivosti: kao da je suvremena filozofija izgubila potrebu da ponovno bude velikom i sveobuhvatnom, da se obraća širokoj publici, drugim riječima, da govori o životu i biću samom.

U tom smislu nova knjiga Miodraga Živanovića *Fenomenologija daha* može se doista nazvati „skandaloznom“. I u našim provincijalnim „misaonim aščinicama“ filozofski konzervativci i zanatlje logosa mogli bi je proglasiti herećikom. Naime, riječ je o rukopisu koji se na nesvakidašnji i originalan način kreće kroz povijest mišljenja i razara službenu historiju filozofije. Ukratko, Živanović se suprotstavlja onoj povijesti koja je zamišljena kao višemi-lenijsko „odmotavanje logosa“ i „njegovih više čudovišnih nego li čudesnih tvorevina“. Finalni

proizvod takvog mišljenja predstavlja *duh* kao svojevrсна artificijelnost koja u sebi sublimira sve ono što ukazuje „na nužnost suspenzije života, njegovo okoštavanje i pretvaranje u puku konstrukciju“. Dakle, Živanović filozofiju nastoji vratiti životu samom i mišljenju kao naročitom življenju. Parafrazirajući Hegela on utemeljuje vlastitu *fenomenologiju daha*, odnosno *dah* kao supstrat na temelju kojeg postoji čovjek, svijet i priroda. Naravno, autor ovaj pojam postavlja krajnje otvoreno: u *dahu* je sadržano sve ono što se ne može izreći, čemu iskonski i spontano pripadamo, ono što se ne može obuhvatiti pojmom logosa, racionalnog, empirijskog, znanstvenog. Ipak, možda bi na ovom mjestu trebalo postaviti jedno važno pitanje: kada Živanović tvrdi kako je „razarajuća moć povijesti brutalno zatomila onu prostu jednostavnost, a time i prisnost daha“ pa je tako „zatumljen i osjećaj (a time i spoznaja) da smo nekada disali, da smo bili dio svega onoga što biva, postoji po dahu, dakle onoga što smo nazivali *physis*, *zvijezde*, *univerzum* i kako sve ne“, onda se moramo zapitati ne zagovara li on izvjestan mistički osjećaj svijeta, neku vrstu filozofsko-poetskog esencijalizma. Čini mi se da zagovara.

Za Živanovića je službena historija filozofije na neki način došla i do službenih rezultata, do oficijelne *logonosne*, dakle beživotne sli-

ke svijeta. Upravo je tu ova knjiga najsubverzivnija: u tvrdnji da je to *odmotavanje logosa*, taj matični tok povijesti mišljenja, jedna vrsta projekta *dekandencije daha* i trijumf duha naravno. To je u konačnici udaljilo mišljenje od svijeta i njegove neposrednosti, pa samim time i od neusiljenog filozofskog „stanovanja“ u svijetu. Na tom tragu *Fenomenologija* je ispisana kao svojevrsna povijest *daha*, neka vrsta podsjetnika na brojne filozofske i pjesničke slučajeve *apatridâ*, pripadnika „dahovnog“, koji su javljali na marginama i mimo glavnih tokova logosa. Ta alternativna historija filozofije dakako nije linearna nego skokovita; ona pripada podzemnim linijama mišljenja koje su se sporadično, poput ponornice, pojavljivale na površini i ometale logonosni razvoj duha. U tom smislu, *dah* ne pripada isključivo filozofiji, nego i umjetnosti, a prije svega – životu samom.

Čini se razložnim postaviti pitanje koliko je ova knjiga uopće filozofska? A koliko možda „poetska“? Ukoliko želimo odgovoriti na ova pitanja moramo poznavati Živanovićeve „poetiku“ u cijelosti, odnosno njegov raniji opus u kojem zagovara razumijevanje metafore kao svojevrsne filozofske „metode“. Kada ovaj filozof stoji nasuprot logosnog mišljenja, on se zapravo oslanja na metaforu kao metodu mišljenja koje će biti „s onu stranu pojma“. Kako sjajno zaključuje u jednoj drugoj studiji, *Filozofija u metaforičkom ključu*, „metafora nije tek lijepa stilska figura – ona je ontološki supstrat života i našeg kazivanja o tom životu“ i možda „jedi- ni istinski način govora“. Dosadašnje mišljenje je pokušavalo da „prstenuje svijet, da ga primora da se giba i pulsira, da se takoreći ponaša, po kanonima samog mišljenja“. S druge strane, metafora kao metoda svijet ne siluje i ne zlostavlja, već mu dopušta onu neophodnu skrivenost i neizrecivost. Svijet za Živanovića, za jednog *dahovnjaka*, ne možemo izricati nego samo sricati, naravno metaforom. Tezu iz pomenute studije Živanović u *Fenomenologiji* prirodno razvija oko središnje metafore *daha* i iz nje izvedenih termina: *dah* – *duša* – *vrt* – *vrtlog*. Ovi pojmovi ne samo da ne pripadaju dijalektičkom mišljenju i „odmotavajućem lo-

gosu“ nego su u neku ruku monolektični: stoje u sebi samom, sami su sebi izvor, u skrivenom, nevidljivom, nekazivom. Možda je *vrtlog* naj-sretnije odabrana metafora u Živanovićevom nauku: on je magija kretanja svijeta u sebi samom, nedodirljivost, neuhvatljivost, božanskost, *belutak*, *srž*, *dah*.

Ima li onda u njegovom tekstu viška „poezije“? Ukoliko metaforu razumijevamo kao čistu refleksiju – kao filozofsku metodu – zasigurno nema. Pritom ne treba smetnuti s uma kako Živanović pripada takozvanom postfilozofskom mišljenju koje polazi prije svega iz filozofije same i postavlja pitanja o samoj filozofiji, takoreći *iznutra*. Ono razmatra i propituje takozvanu postfilozofsku situaciju koja nas danas u velikoj mjeri podsjeća na prijesokratsko stanje svijeta, na sve neizvjesniju sliku svijeta kojeg živimo. Neki bi to stanje nazvali jednostavno postmodernom, terminom koji je možda već potrošen i koji svakako traži nova učitanja. Drugim riječima, kao da je banjalučki filozof napravio savršen povijesni krug i vratio mišljenje svome početku: kao što kaže Heraklit „na obodu kruga, zajednički su i početak i svršetak“. To je izgleda ona tačka koju Živanović u ovom rukopisu traži. Prvi filozofski spisi Starih bile su svojevrsne filozofske poeme, pa tako i *Fenomenologija daha* prirodno pripada ovom „žanru“. A ukoliko želimo ovom filozofu prigovoriti izvjesnu „poemičnost“ i „napuštanje filozofije“, onda ne smijemo zaboraviti kako su i jedno i drugo zapravo eminentno filozofski poduhvati.

Na koncu, ipak treba priznati kako je ovaj filozof i vrsni pjesnik. Navest ću samo jedan primjer u mojoj krajnje slobodnoj interpretaciji koju ova knjiga zaziva sama po sebi. Naime, kada Živanović govori o *dekadenciji daha*, on zapravo govori o devalvaciji *daha* u *duh*, odnosno uspostavlja jednu krajnje poetsku relaciju između ova dva pojma. Na fonetskom planu *dah* i *duh* dijeli samo jedno slovo: *dahu* pripada glas „a“ – samoglasnik početnog, prapočela, pratvari, prvotnog, vrhovnog, izvornog, to je feničanski i jevrejski *alef*, arapsko-muslimanski *alif*, starogrčka *alfa* – dok duhu pripada drugo-razredni suglasnik, dugo i ružno „u“ koje se na-

lazi pri dnu glasovne hijerarhije. Ako znamo da samoglasnici pripadaju temelju svakog jezika, ne sugerira li nam ovdje Živanović na nekom tajnom, podsvjesnom planu, dakle radikalno pjesničkom, kako *dah* pripada izvornom alefovskom i alifovskom, kako je on u stvari *arhe*, te kako je njegova devalvacija u duh, degradacija na ružno i dugo „u“, zapravo degradacija i samog fizičkog i inog svijeta?

Na pomenutom primjeru, kojeg sam „pročitao“, kako rekoh, odveć slobodno, možemo vidjeti koliko je ova knjiga duboko erotična. Svakako, ukoliko *eros* razumijevamo onako kako su ga razumijevali Stari: kao žudnju za onim što uvijek nedostaje i zauvijek izmiče, a Živanović bi rekao *za onim što diše*.

Aras Borić